

84 (8192). 1997 жыл атырдах мѳнѳн 2 кўнѳ. Суббота ☆ Сыната — 1084 солкуобай

(РЕПОРТАЖ)

С. АЛЕКСЕЕВ.

CHA.

Килэтингэ истинни саныыр биригэ төрөөбү-
сөдөхө эдэниин Пелагея Тарасовна уонна күтү-
гүм Михаил Ксенофонтович Лазаревтар уйалары
тухары колхоз, совхоз үдэтиттэн аһиллэрин араар-
бакка үлэлээн хамсаан, олорон кэллэр. Күннөр
быһыл ыл буолбуттара 60 сылын тоһоччу туол-
да. Манаа сибээстээки аһиллэр уһун олохторун су-
роһ аэр өктөрүн ахтан айымаһын баардым.

ААС ТУОР ОЛОН

Кыргыздар кийин быгынытынан эдрийим кезсезе
ни ал-дую саралыгы.

— Оёкуолаба үөрэнэ сылдьан Болотоо оёто Новгородон Василий Прокопьевич диэн уолу кытта суругунан билсэн турардаахпын. Кини урукку 6 кылааска үөрэнэр этэ, учуутал буолуон баһаа бабарара. Марыһах буолан диспансерга киирэн хаалбыта. Онтон миньк ис хоһоонноох суругу мыйыһыт этэ: «Мин аны олоххо эргиллибэт кини буоллун, Ойон колхозтаах уол буоллун, уһун олоххун олорор сыһа оһоһун», — диэн. Ойон кини кэриэһин төлөрөн бу Мэхэмэбинээн олордоххут дин. 1936 сыллаахха саахсалана барбыһынтыг — сыйын ситэ илтик диэннэр биэр сылы күүһүһүтү. Мэнэлээхтэн сүгүннөрөн идьыбитэ. Эп сайыһан ыһаа да ыһаа, мин эмнэ кэппибиэ хайыһан олорон: «Бостуой оёобун ытатан барар эрдэрим», — дии санаан харадым уугун сөгтө испитим. Оччолорго сыбаайба той диин суоҕа, кэһнөрү дииэ иһинан аһаан-сизэ бэлэтээһин буолара.

Эднийнм хоту нөхөрүүгэ бэрхсэр дээрн «Кы-
һыл сэрийнлэг» колхозка ыанһыксыттабыта. Ити
бирнэмэга тыа сирин олохтоохторун усдуубуйата
авара ырахан, харага, аас-туор этэ. Ол өхсүүт-
гэр нийн бастаны оёолоро өлөөхтөөбүттэрэ. Очо-
дорго 1940 с. кыһын Арыылаах начаалынай ос-
кулатыгар 3 кылааска сылдьан эднийнм ааха
хоно, аһым Таба Баалыга оёолору кытта аргыс-
таһан жиирдым. Кииилэр Ырыаһыт үрүйэтэгэр
Чоткуубуйалар диең ыаллары кытта дыуаах оло-
ролор эбит. Кнэһа аһылыкпыг кыһыахтаммыт
чооску тиринтэ буолла, сарсыарда — сылбырхай
чэй, Оттон дыуаахтар ылтаһын хобердооххо сү-
һү бөлөнөх хаанын кэриэрдэи ситилэр. Ол сыта
сымара үчүгэйэ таһымын кычыгылаһыта субу
баарга дыды. Дынҕиэи арыыча тот кийи ым-
сыырбат аһа буолуохтаах. Ити эднийнм холун-
наран буолбатах, сыччых оччотого олох ырыды-
сын кэриһэлээн уонна хайдах күрдүк дыаһыттык
өлөбүттэрин көрдөрөөрү сүрүйдүм.

БУДУН БОРОБОНУГАР

Көһөрүүгэ бийиги дьээ көргөн төрдүө буолан айаннаабыһыт ийэм, аҕам, эдьийим уонна мин. Аҕам уонна быраатым ыарыһахтар, бэйэлэрин ымайан уйуттуммат буолан икки сымалар сьарба-ҕа түэллэн нээлэр. Быраатым Вана Мугудай сиптэр хаалаахтаабыта, оттон аҕам Булунна Ку-

ХОТУ КӨБӨРҮЛҮҮ 55 СЫЛЫГАР

**УЛАХАН ОЛОХ
КЭРЧИКТЭРЭ**

Һүүр чынабыгар Тынымга угуоҕа тутулаабыта. Көһөрүү сагаланыытыттан бинигини эдьиийим аах көрөн-харайан кыды сылдыбыттара, юппинтэре-аһапшыттара, Кинилэр эмэа төрдүө этилэр. Ойгов саамай кыралара, биниги алта кини мунуубут бүтэ, көмүс чычываахпын Еля улушук ыалдьан мун-нанан, элэ-была тылын этэн суох буолаахтаабыта, көмүс угуоҕа Бороновун муустаах буоругар хаал-быта, Онон 1918 с. нитэ ылыт уоллара Миһтэ-райдин үбүө хаалбыттара. Миһтэрэи — Мөхөһөлү убайын уола, нитэ-эҕэста өлөөнөр төгүрүк тулаа-Вах хаалбыта. Уоһо ахтан аһарбытым курдук, то-һо да аастуор, тийимэмт-түгөмөт олохтоохторун ийин, аһынмэс, үтүө, сырдык санаалаах буолан-нар тулааһады ниттэхтэрэ, көрдөхтөрө харыйдах-тара, үөрөттөрдэхтэрэ дии. Калинин үөрөнөн, улаа-тан бүттүүн Саха сириг кизин туттуута — ССРС, РСФСР, САССР үүөлээх тренеэр, саханы аар-саарга эатырдыбыт Д. П. Корнин буолан табыста-да. Дмитрий Петрович даҕаны кинилэбиит, кини-хара онорбут дьовун истигиник санаыра, үрдүктүү сыаналыра. Ити курдук көһөрүүгэ барыахтарыгар дьыла Корнин С. С. нитэ-эҕэста икин көрөс суох Лөкүөлөдүн кытта дьукаахтаһан мастарын-мууста-рын, тамастарын саптарын туомун көрөн-истөн көмөлөһөн өлөрбүттара. Эдьиийим аах амаарах сү-рөхтээх, кини дууһалаах, кэскиллээх санаалаах, сырдык ыдалаах дьонкор.

Хоту Бүдүүлэг мөнхийн Н. К. Крупская аялсан колхозка, ойтон Бороонго «Сырдагын» колхозка үтүе суобастаахтык үлэлзэбиттэрэ. Балаайа бастын хааныыксыт, ойтон Мэхээлэ УТФ сэбиздиг сайз, кылаадамысык үлэлэрин экилэ суох төлөрөн кэлиин колхоз председателинэн дойдутугар кэлээр дээрэ үлэлзэбитэ. Бэл онкооор Баай Байантай мичик гынан Мэхээлэ нуомааха нишпит туһаагьтан хара тыа маанылаах булдуу — үтүкөнэ бэйлээх кыһыл саһылы мэлбэтин кэллэритэ. «Мин дааһы эйиһигиттан хаалсыбат булчупуун» — диэбиттин Балаайа колхоз кыбыытыттан мэнээктээн туундарааттан тахсыбыт кырсааны саах күрдьөр күрдьэбинэн бултаан уруйайхал, кэксээн-ниссэн бөрө буолбуттаах. Ити күрдүк ол дойду дьонун кытта бэркэ тапсан, добордоһон табыарытаһан, бултаан-алтаан, үлэлээн-хайсаан, уоллаах кыыс олоһонон «Зааһарангар дуо?» дээн бэрт үчүгэйдик олоһон ийэ буор ахылдана, тардымта баһыйан төрөөбүт Кылаанахтарыгар көһөн кэлбиттэрэ.

КҮҮРЭЭННЭЭХ ҮЛЭ СЫЛЛАРА

1951 с. Маленьков аатынан колхозна суёһу үлэтигэр биһир да күн оробебонно, уолуһука баар үһү лүһү сүрүһүн да истибонно үлэлээн хамсаан кии-

ран барбыктара. Ол сыяктардагы иүүрөзүнөмүз үл-
тин тушунан Исламга Тарасовга мааним айткан
аңарар.

— 1956 с. хас биордын ымактан 100 кг үүтү ыарга социалистическай куоталаһы бөдө буол-
бута. Онно кыттан 1200 кг үүтү ыабытым. Нонүө
сылгылар 1,5 тыһыанча кг күрэхтэһиилэрингэр кыт-
тан 1600 кг үүтү ыан былааммын аһара толорбу-
тум. Авы 1958 с. 2000 кг кирбонни ылар кыах
баар эбит диэммин үчүгэй бағайтык бөлэмнээн
барыммын ыаддьан, балыһаланан, тохтоон хаа-
бытым. Итинэн ыла кычат сүөлүнү төлөһүүгө
күүсүн харыстаабакка үлэһэн, үрдүк нөрдөрүү-
лэри сипһан Саха АССР Үрдүкү Сэбиэтин Бо-
чуотунай грамотатынан наҕараадалааммын, —
диэн кэпсэтин түмүктүүр. Кырдык, энкилэ суох
үтүө суобастаах, үрдүк таһаарылыах улэтэ «1941
— 45 сс. кылбиэрээх үлэтин кини», о. д. а. мэ-
төөлөрүнэн, үтүө ахсааннаах махтап суруктары-
нан, Бочуотунай грамоталарынан бэлкэтэммитэ,
Коммунистическай үлэ ударнигы аатын биер баста-
кынан ыабыта. Дьонү сартыта итэрэйдэ-эрэтин
кодхоз ырабылыанньатын чилиэтинэн, найылэк
сэбиэтин депутатынан хаста да билибэрдаабыт итэ-
кэлэрин чистээтик толортообута.

— Дээ, дорноор, хутгуйт Мэхээлэ, хайдах-гуох үлэ-
лээн-хамсаан мэлбикэни нэпээ эрэ, — диибинээр
куолдугуан табаадын тардан бусхата бусхата чо-
чумча сангата суох олоорбохтоон бараа аргый
ивай саас-сааһынан бу нүрдүн дията.

— Мин 1930 снллаахха үүрэт кылгас үөрөх-тээх буоларыммы «Дьадаҥы бөлөгө» диир табарыстыбага 14 саастаахпыттан секретарь буолбутум. Онтон колхозка суотчуттаабытым. Көбөрүүтүн тоһоно кэлэн барап оууруот биригэдьиригиз, наададьаалсыгынан, ферма үлэһитинэн 10 сыл үлэ-дэбимти. 1953 с. хөргүүһүбү, сүбүкүлэ, мор-куоп энгэ дэлбн үүмүтэ. Онтон 15 сыл прода-вецтаабытым иһинэн 1976 с. пенсияга тахсыбы-тым, — диир 50-ча снллаах үлэтин бэрт кылгас-тык кэпсээн бүтөрөн, иһинэ бөлүүрүсэһитин буруо-лаппытынан барап. Аан дойдуну аймаабыт Октооб-революцияһыттан биһр снл аҥа иһин хараһынан мөлтөөп, ыалдьар буолан оронун диики аргыһы аай тэмтэнни турда.

Ини курдук кыял-хотор кэмнэригэр, эдэрсэ-
нэх эрдэхтэринэ үлэлээн-хамсаан аастык нэрэ бо-
лго бириэмэлэрин бэрт кылгастык ахтан, санаан
аастылар.

Барба багшдаа буолуохтун көрөн-исбэн, интэн-
снатаан, үөрөттөрөн киһи-хара оморбуксукт иһин.
Тантыыр оҕолорго, күтүөттөргүт көрүүлэригэр,
истиһэлэригэр сып-сылаастык, сып-сымнаастык
эр-лунга суба-ама, көмө-ныыма буола сизэлэртитин,
хос сизэлэнтитин тантыы-тантыы уһушук оҕолорго-
тугар бары аймах-билэ дьонго, бииргэ үскөз-
бик дьонго сөргөйдүт ис сүрэхтэриттэн баҕарабыт.

Р. Р. АБРАМОВ.

ОСКУОЛА ОЛОБО: ОБОНУ ИНТИН

ОБОНУ ЛИЧНОСТЬ БЫҢЫТЫНАН САЙЫННАРЫ

Арьмылаах орто оркуолата «Өй-санаа, сизэр-хайгы өртүгүннн кэрэ киининн интинн» проблеманы ылан сыд ахсынн чончу соруктары туруорунан үдэлнир. Ол курдук, ааспыт үөрөх дыалытар «Бэйэ бэйэсэ үтүө сыһыан — сизэрдээх олох төрдө» темага элбэх матырыйаал хомуйуллан, үөрэткдлэн араас дыһаллар чончуө үөрөнээччилэргэ тиэрдилинбитэ. Төһө кыалларынан кылаас салайааччылара бастайааннай үдэлниллэринн ситиһэбит. Оҕобут ады бааһынан, кылааска биир салайааччы көрүллэр, киингэхэ төрөнүттэртөнн киһи сыһыарыллар.

Кылаас танынан үлз саястарынан, түөлбөлөрүнөн арааразан, нитеризастеринин бөлөхтөөн ыныгдар. Матна барытыгар босхоломукт төрөнүтү сүбөтин үлэнтө баара улахан оруолдана. Анал педагогическай уорактаах Борисова С. П. инис сыһын ити үлэбэ аһанан төрөнүтү оскуолаан кыт-кыт, босхоломуктаахтын үлэлиир.

Одону дэбурун сайыннары нэгтгэж, бичигтэйгээр нутгийн захиралтай хамтран ажиллахыг шаардсан. Өөрөөр хэлбэл, нутгийн захиралтай хамтран ажиллахыг шаардсан.

Бастаагыглан, материалд наймалд хэвч-
чилын мөлтөх. Оюолору ат-хэн өртүнэн эрийлэр-
гэ, чэгнэн-чэбдин гана сайынварарга физкульту-
най саалабыт суога удаханык атахтыр. Физкуль-
тура уруоктарын уонна спортивной сенциялары
олохтоох Культурэ дьэтин саалатыр ытабыт
да, ол мизэ саала хоту илэн буолбат. Анал
үөрэхтээх специалист нэкс сэдэн конул тустуу
секциятын үлэстөр. Дьарыгыннан баалаах ма-
гистрлары, эмнэ оуоха солтоох мизэстэбит суох

Иккинхүсн, ухууталлар нэбэрүүскалара улахан
буолан, предметнай курууһоннору кыаһан ыһыат-
таа. Бүтүрүлүһүн үөрэнээччилэргэ нитэриэһирини

предметтарын сэлгэн үерэнэллэринг туһайан эби үөрөхтөн, факультативтары тэрийбэит.

Үсүүнүн, үн харна суогунаа, сайынгы саяа-
лан даадырдаа үлэлзэбэт, оной итн кэмнэгэ итн
лаарыктаа тохтогуудалар.

Сага үөрэх дыйлцтай «Төрөөбүт тилбэт — саяната бидлибэт барга баайбыт», өнтөн салгыы «Хомоной тыл, баай дууһа, нигэн билии — сага үйү киһитин мөрсүүнэ» темаларга үлэлиир быдааннаахпыт. Төрөнүттэр доруот педагогикатын илгити үлэтигэр киэҥник туһаныахтара. Ол хайысхата элбэх: үлэбэ, ол илигэр бултуурга үбүбүү, өмөрү-туому тутуһууларын, эти-хааны сайыннарын, оонньуу, оһуонай педагогикалары, о. д. а. Учууталлар киһилэргэ көмөлөһөн педагогическай психологическай үөрэхтээһини ыытыахтара, олохтоох телевидениеһин басыдаллары оҕоруохтара, оһуоһаба мөрсүү-хуудам, Төгүрүк оһуодалары тэрийиэхтэрэ.

[illegible]

Бөйөтөн уонна атыттары убаастыыр, билингү көрүүгө тартыһылаах, үлэлиир дьобурдаах, өбүгэтин өйү синаатын сыавалыыр, тутуһар киһини нитин — уустук уонна үгүс оруттах үлэ, өмтөн барт кыластык быһа тардан биир оскуола үлэтин билиһинэтилик.

М. ДОБАНОВА,

Арьмлаах орто оскулатын директорын нэгдэл
үлдэг салбуйваччын.

ОЛОБУ КЫТТА ТЭННЭ

Кыш олохун устатыгар элбэх киһини кытта көрсөр-билсэр, биһирэ үлэллэр, олоһор. Олор истэригэр бэйэлэрин санааларыттан киһини өрө көтөбөр, олох көрөтүн санаатар, ого иһиниктин тусталар көрө дууһалаах, дыон кыһалбатын кыһалдагынар үтүү сүбэлит, көрө дыон баар буолааччылар. Онуаа кыһанын биһини дыһаа иһини-үөрөтүн киһини директор А. П. Перелазованы зааһтыбыт.

Анthonнa Пaвлович 1990 cылaн бy үзeтiн нi-
бeлiнт oдoлoтoт тeрeннyттeр кыбaлгaлaрын өйдoөн,
хaйдaх эмe гычaн бy дeягытo кыpaткы дa бyолaтaр
тyбaлaтaрбын, oлoхтopyн чeпчeттeрбiн дiнe cылa-
дaах кyрaтaтынaн cyyрeн-көтөн хaнтaн дa хaмнaнa
cмoх, yтyгe бaнaтын кыпaт oгocтoн caдaлaбaйтa.

Илбалинт одолоох төрөлүүт интэрэзһин харьцангуй союуцарга эбнэ үлэлнэр төрөлүүтэртэн биһрэдэтэригэр биһр күнээх төлөбүрдээх өрөбүтү күтү киллэртэрбитэ. Илбалинт одолоох төрөлүүт үлээлэх буолуутун, кыамаат ыалга, эмкэ барар одого төрлүтэлэрнэ кэрийнэ түрүүрсарга, нэмэ көрдөрө, Одолорго астанас, мебель түрүүрсан бөрдөрө. Үөрэххэ кийримэ иннинээдэ саастаах одолору дьээнэ кэрийнэ үөрэххэ балэмээбитэ. Саатар дьы үкүтэйи куһаганы өйдөөн мүнэ дьы инигэр хайтарбыт ырыаах одолорго ван бастаан аламгай мичээринэ көрсүбүт, кинилэр өйдөрүн элэгэ билиннэ толорбүт, инилэрин сырдыныт, бастагы үкүтэллэринэ буолбута.

Балдар оё уорэхтан хаалбатын туһутар сыг-
налары умин турэн эккэретибэн, оёну итингэ,
инбелни улахан дыну ытта үлэниргэ оыттаах
С.С. Кривошанкинаны туруорсан үлэс ылбыта.
Дысэбэ итин киини Саха оирин удуустарыттан
аан бастааһынан Чурапчыга астарбыт Антонина Пав-
ловнага оётор, төрөппүтүр махтанааллар.

T. КОЗЛОВА.

